

Allemaal hetzelfde syndroom

In de hele wereld leven mensen langer dan hun voorouders. Daarmee is vergrijzing voor bijna alle landen een vraagstuk van belang als het gaat om de oudedagsvoorziening. Opmerkelijk genoeg zijn de problemen voor ontwikkelingslanden als Mexico, China en India veel minder groot dan voor de verder ontwikkelde economieën. De in Amerika werkzame professor Arie Kapteyn geeft zijn kijk op de toekomst van diverse pensioenstelsels in de wereld.

Tekst Yvonne van der Heijden /
Foto Taco Anema

‘De wereldwijde financiële crisis en de vergrijzing hebben heel weinig met elkaar te maken.’ Dat misverstand wil Kapteyn, die als directeur Arbeid en bevolking verbonden is aan de Amerikaanse onderzoeksinstituut RAND in Santa Monica, eerst uit de wereld helpen. ‘De financiële crisis is een crisis die nu heerst en nog een paar jaar zou kunnen aanhouden. Het is in ieder geval een kortetermijnprobleem. Bij de vergrijzingsproblematiek praten we over het maken van plannen voor oudedagsvoorzieningen over veertig jaar. Tegen die tijd zijn we deze crisis met z’n allen al lang vergeten. Mensen hebben geen historisch besef. Wie hoor je nu nog over de oliecrises van de jaren zeventig?’

Lagere vruchtbaarheid

De bevolking veroudert door het gecombineerde effect van een lagere vruchtbaarheid en een stijgende

levensduur. Die ontwikkeling heeft Europa de koppositie bezorgd in de vergrijzing van de wereldbevolking. ‘Naarmate de welvaart in de ontwikkelingslanden toeneemt, zal ook daar de bevolking verouderen’, zegt Kapteyn. ‘Vergrijzing is een autonome trend. Als mensen oud worden, dan moet er al die tijd inkomen zijn. De economie moet dat opbrengen.’ De gevolgen van vergrijzing zijn voor landen verschillend. ‘Vooral de leeftijdsopbouw van de bevolking en de economische groei spelen daarbij een rol’, aldus de econometrist die tot zijn verhuizing naar Californië in 2001 negentien jaar verbonden is geweest aan de Universiteit van Tilburg.

Corruptie

Kapteyn: ‘De economie in China groeit veel harder dan in Europa. Bovendien heeft China een veel jongere bevolking. Daarmee kunnen de vergrijzingsproblemen in de toekomst voor China veel kleiner zijn, dan voor Europa of de Verenigde Staten. Voorwaarde is wel dat de Chinezen een stukje van hun groei steken in de opbouw van een oudedagsvoorziening. Hetzelfde geldt voor andere ontwikkelingslanden, zoals Mexico en India. Groot probleem voor die landen is eerst en vooral een wettelijk kader te scheppen voordat een houdbaar pensioensysteem kan worden opgezet. Corruptie en moeite met het innen van belastingen zijn ook belemmerende factoren bij het opbouwen van voldoende overheidsfondsen.’

'Omdat mensen niet aan de toekomst denken, is de overheid gedwongen paternalistisch op te treden'

> Sociaal vangnet

Het betekent niet dat oudedagsvoorzieningen in ontwikkelingslanden per definitie ontbreken. Mexico heeft bijvoorbeeld in 1997 zijn pensioenstelsel omgevormd van een omslag- naar een kapitaaldekkingstelsel. Kapteyn: 'Het stelsel geldt alleen voor mensen die een baan hebben in de zogeheten geregistreerde of formele economie. Dit in tegenstelling tot de informele of verborgen economie die door het CBS niet in officiële cijfers te vatten is. De pensioenopbouw heeft een gemengd karakter: werknemers bouwen elk jaar een pensioenbedrag op (defined benefit) en de werkgever betaalt een vastgestelde pensioenpremie (defined contribution). Daarnaast wordt stap voor stap een sociaal vangnet opgetuigd voor ouderen boven de zeventig.'

Vooruitziend

'In Mexico pendelen werknemers vaak tussen de formele en informele sector', beschrijft Kapteyn de praktijk. 'Daar komt nog bij dat een groot deel van de werkende bevolking, vooral vrouwen, vrijwel uitsluitend in de informele sector actief is. Voor deze groep is het minimale sociale vangnet vooralsnog de enige oudedagsvoorziening waarop kan worden gerekend.' Toch noemt Kapteyn het Mexicaanse beleid vooruitziend. 'Mexico begint met de opbouw van een pensioensysteem nu de bevolking nog jong is.'

Concurrentiepositie

De situatie in de voormalige Oostbloklanden is veel moeilijker, stelt

Kapteyn, omdat deze landen een oudere bevolking hebben en de economische groei beperkt is. 'Als de overheden in de Oost-Europese landen hun huidige oudere bevolking een pensioen willen betalen en ook een voorziening willen treffen voor toekomstige ouderen, dan zal de huidige generatie werkenden een dubbele last moeten dragen. Met de huidige economische situatie in die landen is dat een bijna onmogelijke opgave', aldus Kapteyn. Italianen kampen met andere problemen. Kapteyn: 'Italië is het sterkst vergrijzende land in Europa, terwijl oudedagsvoorzieningen worden gefinancierd via een omslagstelsel en Italianen relatief vroeg ophouden met werken. De Italianen betalen nu al heel hoge AOW-premies. Dat zorgt onder meer voor hoge loonkosten, waardoor de concurrentiepositie van Italië verslechtert.'

Geprivatiseerd

In de Verenigde Staten is het sparen voor pensioen grotendeels geprivatiseerd. Kapteyn neemt voor zijn eigen oudedagsvoorziening vrijwillig en maximaal deel aan de spaarregeling van zijn werkgever RAND. 'Wat ik doe, is niet anders dan voorheen bij het ABP. Mijn geld zit in een indexfonds bij een heel grote maatschappij. Om te voorkomen dat ik op korte termijn ga reageren op fluctuaties in de waarde van mijn spaartegoed, kijk ik er verder niet naar om. Wat je spaart op je 25^e heeft meer waarde, dan wat je inlegt op je 45^e. Mensen onderschatten de waardetoevoeging van rente-op-rente. Diezelfde samengestelde rente zorgt ervoor dat mensen bijvoorbeeld provisiekosten op polissen onderschatten.'

Paternalistisch

Nederland heeft in de ogen van Kapteyn een 'heel goed' pensioenstelsel met de AOW als vangnet en met particuliere pensioenfondsen waar professionals de reserves beheren. Maar ook omdat de individuele keuzevrijheid beperkt is. Kapteyn: 'Oudedagsvoorzieningen kun je niet aan mensen overlaten. We leiden allemaal aan hetzelfde syndroom dat

wat nu gebeurt belangrijker is dan later. Omdat mensen niet aan de toekomst denken, is de overheid gedwongen paternalistisch op te treden. Nederland heeft daar geen moeite mee, andere landen wel. Ik ben paternalistisch genoeg om het Nederlandse systeem in heel veel opzichten het beste pensioensysteem van de wereld te noemen.'

Leeftijdscriminatie

Als een van de minpunten van het Nederlandse stelsel noemt Kapteyn de leeftijdscriminatie die het gevolg is van vaste pensioenleeftijden. 'In heel veel functies zijn ouderen net zo productief als jongeren, maar als mensen de pensioenleeftijd naderen, wordt het minder interessant in hen te investeren. Dat geldt zowel voor werkgevers, als voor de werknemers zelf. In de Verenigde Staten is men er heel kien op dat leeftijd geen rol mag spelen in het personeelsbeleid. Toen ik op RAND begon, kreeg ik het advies om mijn geboortedatum van mijn cv te halen. Omdat leeftijd geen formele rol meer speelt, gaan werkgevers en werknemers zich anders gedragen en kan ook iemand die tegen de 65 loopt of erboven zit, nog een nieuwe, uitdagende baan krijgen. Er moet gelegenheid zijn om vroeg met pensioen te gaan, maar het moet ook mogelijk zijn om door te werken als je dat wilt.'

Moeilijk te verteren

Kapteyn die bij RAND onder meer de relatie tussen gezondheid en pensioenering onderzoekt, waagt zich niet aan een oordeel over het kabinetsvoorstel om de AOW-leeftijd te verhogen. Hij zegt wel: 'Nederland heeft in ieder geval een regering die vooruitkijkt en probeert een structurele oplossing te vinden voor de vergrijzing.' Vanuit de resultaten van zijn eigen onderzoek voegt Kapteyn daar wel aan toe: 'Mensen met lage inkomens genieten minder van hun pensioen omdat ze minder lang leven dan mensen met hoge inkomens. Overheden zouden beleidsmatig iets met dat gegeven moeten doen. Het is moeilijk te verteren dat de pensioenleeftijd voor de categorie mensen die korter leeft, ook wordt verhoogd.'

